

Zanim maluch zostanie przedszkolakiem

Miniinformator dla rodziców zapisujących dziecko do przedszkola

Podstawą programu wychowania i oddziaływań pedagogicznych przedszkola jest wiedza o rozwoju i umiejętnościach wychowanka, zgodna z normami i standardami dla jego wieku. Nauczyciele, planując pracę z dziećmi, kierują się tym, co dziecko w wieku trzech, czterech i pięciu lat już potrafi i czego może się nauczyć. W większości placówek najmłodszy kandydaci to dzieci trzyletnie. W tej grupie, jak w każdej innej, jedne maluchy są młodsze, inne starsze. Dzieci urodzone na początku roku, rozpoczynając swoją karierę przedszkolaka, mają ponad trzy lata, te z końca roku dopiero za kilka miesięcy zdmuchną trzy świece na torcie urodzinowym. Taka różnica wieku może okazać się bardzo istotna dla przystosowania się dziecka do przebywania dłużej poza domem, w zorganizowanej, licznej grupie dziecięcej, pod opieką nowych, nieznanym opiekunów.

Okres, w którym rodzice podejmują decyzję o posłaniu swojej pociechy do przedszkola, wypada wczesną wiosną i dzieciaki są wtedy jeszcze bardzo małe. Różnica wieku między kandydatami może wynosić nawet blisko rok i tylko te najstarsze, z pierwszych miesięcy roku, które ledwie rozpoczęły czwarty rok życia, wkroczyły w okres rozwojowy określany jako wiek przedszkolny. Wiele innych nie osiągnęło nawet dwu i pół lat, czyli formalnie ciągle jest we wcześniejszej fazie rozwoju, nazywanej okresem poniemowlęcym. Oznacza to, że dzieci kandydujące do jednej grupy wychowawczej znacznie różnią się osiągnięciami rozwojowymi i posiadanymi umiejętnościami w zależności od tego, w której połowie roku się urodziły – pierwszej czy drugiej. Każde z nich jest jednak gotowe do doskonalenia posiadanych sprawności i rozwijania nowych, zgodnie ze swoim aktualnym etapem rozwoju, dlatego program oddziaływań pedagogicznych powinien uwzględniać te różnice i nie zawyżać oczekiwań wobec dzieci młodszych ani nie zaniżać wobec dzieci starszych. Ostatecznie, w jakimś momencie, wszystkie dzieci z jednego rocznika znajdą się w jednym okresie rozwoju – przedszkolnym i zawsze będą między nimi jakieś różnice indywidualne.

Wszyscy pragniemy, by pobyt dziecka w przedszkolu był udany, a jego adaptacja do nowego miejsca przebiegała jak najlepiej. Zastanówmy się, co powinniśmy wiedzieć o dziecku w trzecim roku życia, które chcemy zapisać do przedszkola, o jego dojrzałości emocjonalnej do przebywania przez wiele godzin poza domem bez rodziców i o umiejętnościach, które pomogą mu w przystosowaniu się do tej sytuacji. Taka wiedza pozwoli rodzicom na dokonanie oceny gotowości dziecka do przedszkola, uspokoi, jeśli rozwija się ono zgodnie z oczekiwaniami dla jego wieku, pomoże w modyfikacji oddziaływań, jeżeli dziecko wykazuje jakieś deficyty. Jeśli natomiast rodzice zauważą, że ich dziecko rozwija się z opóźnieniem, mogą porozmawiać ze specjalistami o tym, jakie podjąć środki zaradcze i w jakiej grupie rówieśniczej powinno się znaleźć (rehabilitacyjnej, terapeutycznej, żłobkowej, przedszkolnej), aby najlepiej odpowiadała ona na aktualne potrzeby dziecka.

Aspekty rozwoju emocjonalnego dziecka ważne dla procesu adaptacji

Dziecko jest istotą społeczną od urodzenia. Musi się jednak nauczyć kilku rzeczy: kim jest, jak się współpracuje z innymi osobami i jak sobie radzić w sytuacjach konfliktowych. Wiedza ta będzie mu szczególnie potrzebna, kiedy znajdzie się w zorganizowanej grupie rówieśniczej. Zrozumienie aspektów życia grupowego jest dla dwu- i trzylatka bardzo trudne, także z powodu charakterystycznego dla tego etapu rozwoju egocentryzmu dziecięcego i szczególnej pozycji, jaką ma w rodzinie. Takie fakty jak te, że jest jednym z wielu dzieci, i kiedy pani mówi do wszystkich dzieci, to mówi także do niego, że pani jest dla wszystkich dzieci, ale może również jemu dać uwagę i nieść wsparcie w trudnych momentach, że konieczne jest dzielenie się zabawkami i negocjowanie z rówieśnikami warunków ich pozyskania, że można bawić się razem i współdziałać, są początkowo

mało zrozumiałe i dziecko musi się nauczyć właściwych zachowań. Im dziecko jest młodsze, tym trudniej mu to pojąć i dostosować się do zmienionych okoliczności funkcjonowania. Odpowiada to charakterowi dojrzałości emocjonalnej dwu- i trzylatka i takim jego aspektem, jak przywiązanie do osób znaczących, gotowość do separacji, samoświadomość i nabywanie umiejętności współdziałania z innymi niż członkowie rodziny dorosłymi i dziećmi.

Przywiązanie do matki rozszerza się na osoby obce

Warunkiem koniecznym osiągnięcia przez dziecko świadomości siebie i sposobów współdziałania z innymi osobami jest wczesne nawiązanie więzi między nim a bliską osobą, zazwyczaj matką. O samego początku reakcje emocjonalne i odczucia małego dziecka są zsynchronizowane z odczuciami matki i to daje mu poczucie wpływu na otoczenie. Jeśli matka właściwie odczytuje potrzeby i chęci dziecka i je zaspokaja, czuje się ono mocne i sprawcze. Taki związek emocjonalny we wczesnym okresie życia dziecka nazywa się symbiozą. Dla jego dojrzewania emocjonalnego konieczne jest zdobycie poczucia niezależności, czyli zdolność do separacji. Proces ten rozpoczyna się w 8. miesiącu życia malucha od pojawienia się lęku separacyjnego, który nasila się między 10. a 18. miesiącem i ustępuje pod koniec drugiego roku życia (24 miesiące). Zjawisko to zwykle łączy się z rąkowaniem, które jest przejawem budzącej się niezależności dziecka i oznaką jego rozwoju. Pragnienie zdobywania nowych doświadczeń, poznawania otoczenia sprawia, że dziecko oddala się od matki. Jednak im jest dalej, tym większy przeżywa lęk i wraca do niej, żeby uspokoić się w jej bliskości, nabiera przy matce odwagi i ponownie się oddala. Dzięki powtarzalności tej sekwencji zachowań dziecko odkrywa własną odrębność, uczy się niezależności i poszukiwania oparcia i pomocy, najpierw u matki, a potem także u innych osób.

Pobyty w przedszkolu niesie konieczność nawiązania kontaktu i więzi z nowymi, obcymi osobami, odporności na zmieniające się opiekunki, zaufania im. Gotowość dziecka do kontaktu i podejmowania aktywności z osobą obcą zmienia się w zależności od jego wieku. Dochodzenie do takich relacji jest długotrwałe i zaczyna się jeszcze w czasie, gdy dziecko przebywa przede wszystkim pod opieką najbliższych, mamy i taty.

W początkowym okresie separacji (8/9 miesiąc życia) tylko obecność matki gwarantuje dziecku poczucie bezpieczeństwa i wyzwala chęć do działania. Można wtedy zaobserwować ciąg następujących zachowań: pojawienie się osoby obcej wywołuje lęk przed obcym – dziecko dąży do matki i uspokaja się w jej bliskości – jest gotowe do podjęcia zabawy z obcym – zniknięcie matki wywołuje u dziecka lęk, płacz i brak uspokojenia – matka wraca i pociesza dziecko, używając tylko pozytywnych emocji, bez zawstydzania – dziecko uspokaja się i podejmuje wspólną z obcym aktywność. Jednak gdy przywiązanie jest nieprawidłowe, dziecko reaguje złością lub obojętnością także po powrocie matki.

W okresie późniejszym (17 miesiąc życia) lęk dziecka spowodowany obecnością osoby obcej jest mniejszy i możliwa jest zabawa z nim nawet pod nieobecność matki. Po wyjściu matki początkowo zabawa trwa dalej, a kiedy dziecko zauważa jej nieobecność, daje się uspokoić osobie obcej, z którą się bawi. Kiedy ta osoba też wychodzi i dziecko jest pozostawione samo, płacze. Powrót osoby obcej sprawia, że dziecko się uspokaja i bawi dalej. Dla uspokojenia wystarcza obecność osoby obcej, z którą dziecko się bawiło. Obecność matki nie jest mu już bezwzględnie potrzebna.

Wiąże się to z rozwojem świadomości stałości matki/ojca, co oznacza, że osoba rodzica, mimo nieobecności fizycznej, nie znika ze świadomości dziecka. Jednak pełną dojrzałość w tym zakresie osiąga dopiero dziecko trzyipółletnie. Wtedy też nauczyciel może stać się osobą znaczącą dla dziecka, szczególnie gdy wyniesie ono z domu poczucie bezpieczeństwa i zaufanie do innych dorosłych niż rodzice.

Jest to ważna wskazówka do rozumienia zachowania adaptacyjnego dziecka, które rozpoczyna przedszkole. Im jest młodsze, tym bardziej można się spodziewać przejawów lęku separacyjnego, wyrażającego się płaczem, smutkiem, nieskrywaną tęsknotą za mamą lub tatą, oporem, a nawet agresją. Mogą pojawić się reakcje odmowy jedzenia, trudności z zasypianiem i „zapominanie” już opanowanych czynności fizjologicznych. O ile jest to zachowanie przemijające, dziecko daje się pocieszyć nauczycielowi i po pewnym czasie podejmuje normalną aktywność zabawową, można uznać je jako element rozwoju i utrwalania sobie przez dziecko świadomości stałości istnienia matki/ojca. Rodzice mogą uczyć dziecko zaufania do innych osób, przyjmowania od nich opieki i pomocy. Wtedy, mimo trudności dziecka, wynikających z rozstania z mamą/tatą, będzie mu łatwiej przetrwać konfrontację z nowymi warunkami.

Umiejętność przyjęcia pomocy i rady jest przejawem pewności siebie

Jak widać, małe dziecko, rozpoczynające po raz pierwszy pobyt w placówce, ma uzasadnione rozwojowo prawo do przeżywania stresu, spowodowanego rozstaniem z rodzicami. Nie powstała jeszcze więź między nim a nauczycielem i nie umie ono przyjąć pomocy od nowych opiekunów. Dla powstania prawidłowego przywiązania niezbędna jest gotowość dziecka do przyjęcia od drugiej osoby pomocy i rady. Aby tak się stało, musi najpierw zdobyć doświadczenie w tym zakresie w otoczeniu rodzinnym i dzięki licznym doświadczeniom pojąć, że umie przyjąć pomoc i radę od mamy i taty. Jednak, kierując się wskazówkami rodziców, jak ma się zachować, potrafi też kierować się własną wiedzą i nie robić czegoś, jeśli uzna to za zbyt ryzykowne i będące poza jego możliwościami (np. zejście z dużej wysokości) lub zrobi coś wbrew ostrzeżeniom rodzica, jeśli uzna to za wykonalne. W obu przypadkach nie słuca rad rodziców, bo jest pewne swoich możliwości. Integruje wiedzę własną z wiedzą płynącą od otoczenia. Uczy się, że rodzice też akceptują jego decyzje (o ile są uzasadnione) i w ten sposób zachęcają dziecko do działania i budują jego pewność siebie. Dziecko uświadamia sobie: „wiem, co mogę zrobić”. Rodząca się w relacjach z bliskimi samoświadomość pomaga dziecku zdobyć wiedzę o związkach międzyludzkich, o otaczającym świecie i o tym, jak się w nim zachować. Dziecko tworzy sobie obraz, kim jest i jaka jest jego rola. W wieku 18. miesięcy zaczyna wiedzieć, że jest sprawcą pewnych sytuacji, że od niego coś zależy i może podjąć odpowiednie działania (np. rozpoznaje siebie w lustrze, schodzi z dywanika, żeby popchnąć wózek, który na nim stoi). Jednak dwuipółletnie dziecko nadal nie ma w pełni rozwiniętej samoświadomości i ciągle musi uczyć się jej od dorosłych. Nowym miejscem tej wiedzy staje się przedszkole i osoba nauczyciela. Dzięki dobrym doświadczeniom z rodzicami w tym zakresie dziecko z czasem nauczy się przyjmować rady i pomoc także od osoby obcej – nauczyciela. Ta ważna umiejętność ułatwi dziecku pobyt w przedszkolu, da mu poczucie bezpieczeństwa i pozwoli na uczenie się zachowań społecznych. Pomoże mu odkryć, jak sobie radzić z lękiem, frustracją i konfliktami. Wzmocni u dziecka świadomość własnej wartości i gotowość do asertywności, kiedy jest uzasadniona okolicznościami.

Zdolność do dzielenia się i współdziałania

Wczesne więzi i kontakty są wzorcem dla wszystkich późniejszych związków. Potrzeba towarzystwa osób podobnych do siebie (innych dzieci) pojawia się bardzo wcześnie, ale dziecko nie ma wtedy umiejętności zaprzyjaźnienia się z równolatkiem ani podejmowania z nim wspólnej aktywności. Dla dziecka poniżej trzeciego roku życia głównym źródłem informacji o świecie przedmiotów i ludzi oraz sposobach radzenia sobie w nim są rodzice i możliwość naśladowania ich zachowań i uczuć.

Główną aktywnością małego dziecka jest zabawa. W niej dziecko przedstawia symbolicznie, jak rozumie świat społeczny. W przedszkolu dziecko bawi się i uczy w zabawie. Dzięki niej poznaje otoczenie, zróżnicowane jakości przedmiotów i zjawisk, powiązania między nimi oraz swoje zdolności do działania. Odkrywa, że aby włączyć do zabawy drugą osobę, trzeba się podzielić zabawką, a w tym celu przeprowadzić negocjacje, jak to ma wyglądać. Wspólna zabawa to także umiejętność współdziałania i współpracy. Dzielenie się zabawką jest bardzo trudne i radzenie sobie w takiej sytuacji zależy od indywidualnych cech dziecka i jego temperamentu. Gdy w jednym pomieszczeniu każde z dzieci bawi się swoim kompletem zabawek, jest zgoda, ale gdy mają jeden przedmiot pożądania, sytuacja zmienia się diametralnie. Dwulatki nie wiedzą, że trzeba działać wspólnie z innym dzieckiem (np. złożenie czegoś, gdy potrzebne elementy ma każde z dzieci oddzielnie, jest niemożliwe). Trzylatki potrafią to zrobić, wiedzą, co znaczy współdziałanie, ale nie zawsze chcą. Aby osiągnąć umiejętność współdziałania, muszą nauczyć się rozumienia własnych impulsów emocjonalnych i panowania nad nimi, czyli samokontroli ważnej dla socjalizacji, np. radzenia sobie z pokusą i złamaniem zasady (nie zaglądać do pudełka, gdzie jest prezent; nie jedz tortu). Odbywa się to dzięki naśladownictwu, odzwierciedlaniu czynności i uczuć najpierw w otoczeniu domowym (pomoc mamie, robienie coś z tatą), gdy powtarza się zachowanie czy czynność osoby znaczącej. Można w tym celu wykorzystać chęć dziecka dwuletniego do działania i to, że potrafi celowo współdziałać z osobą dorosłą. Obie strony mogą sygnalizować sobie swoje oczekiwania i je wzajemnie spełniać. Trzylatek poznał już pierwsze zasady współdziałania i potrafi bawić się w kółku wspólnie z innymi dziećmi.

Czas przed posłaniem dziecka do przedszkola rodzice mogą wykorzystać na kształtowanie u niego niezależności, odwagi i chęci do coraz szerszego badania otoczenia, także społecznego. Mogą zachęcać je

do naśladowania swoich czynności, kierować jego obserwacją. Mogą uczyć dziecko wspólnego ustalania oczekiwań i ich spełniania i w ten sposób przygotowywać dziecko do współdziałania z innym dzieckiem lub dziećmi w zorganizowanej grupie rówieśniczej.

Ocena dojrzałości emocjonalnej i społecznej kandydata

Rodzice sami mogą sprawdzić i określić, co umie dziecko, i ocenić jego dojrzałość emocjonalną oraz zaradność w relacjach społecznych z dorosłymi i rówieśnikami z pomocą listy umiejętności przedstawionej dalej. Wystarczy postawić plus przy każdym stwierdzeniu, które jest spełniane przez dziecko w większości sytuacji; plus/minus, jeśli takie zachowanie się zdarza, ale nie jest utrwalone i minus, jeśli jest sporadyczne lub jeszcze się nie pojawiło.

Analiza uzyskanych odpowiedzi pokaże mocne i słabsze strony rozwoju emocjonalnego dziecka, pozwoli zastanowić się nad tym, co sprawia, że dziecko nie osiągnęło jeszcze oczekiwanej dojrzałości. Wiedza ta może pomóc uświadomić sobie, co trzeba zrobić, żeby dziecko było jak najlepiej przygotowane do startu w roli przedszkolaka.

Lista umiejętności dziecka

- umie przyjąć pomoc i radę od mamy/taty, gdy coś robi lub chce zrobić
- umie być asertywny wobec rodziców, gdy ocenia, że zadanie jest dla niego zbyt ryzykowne (mimo zachęty rodzica powstrzymuje się przed wykonaniem)
- umie być asertywny wobec rodziców, gdy ocenia, że zadanie jest dla niego łatwe (mimo polecenia powstrzymania się od wykonania – wykonuje)
- naśladuje zachowania, czynności i wyrażane uczucia rodzica
- współdziała z rodzicem, sygnalizuje swoje oczekiwania i spełnia oczekiwania partnera
- potrafi nawiązać kontakt z obcą osobą i wspólnie z nią coś zrobić bez obecności matki/ojca co najmniej przez kilkanaście minut
- przyjmuje pociechę/pomoc od osoby obcej pod nieobecność matki/ojca
- bawi się zabawkami i rozumie ich znaczenie symboliczne
- przedstawia w zabawie relacje społeczne
- bawi się wspólnie w kółku z innymi dziećmi i potrafi z nimi współdziałać
- próbuje negocjować z rówieśnikiem przy ustalaniu, jak podzielić się zabawką.

Większość trzylatków na ogół radzi sobie jako tako z tymi sytuacjami. Zdarza się, że dziecko potrafi się zachować w oczekiwany sposób, ale z różnych powodów tego nie robi. Problemy mogą wystąpić w nowej dla dziecka sytuacji, wobec nieznanymi osobami, kiedy nie wie, co ma zrobić, czuje się niepewne, zażenowane lub jest chore. Jeśli dziecko jeszcze czegoś nie potrafi lub robi to nieudolnie, rodzice mogą się zastanowić, czy wynika to z jego młodego wieku, braku doświadczenia, czy innych przyczyn, np. opóźnienia w rozwoju lub niepełnosprawności. Tą wiedzą mogą się podzielić z przysłymi opiekunami dziecka w przedszkolu lub udać się do specjalisty, jeśli w zachowaniu dziecka coś ich szczególnie zaniepokoiło.

Umiejętności dziecka sprzyjające dobrej adaptacji do przedszkola

Rozwój małego dziecka odbywa się równocześnie na wielu płaszczyznach powiązanych ze sobą i wyraża się w jego ogólnej zaradności życiowej. Dla określenia prognozy przystosowania się dziecka do zasad pobytu w grupie przedszkolnej warto wiedzieć, co potrafi już zrobić i w jakim stopniu jest to zgodne ze standardami dla jego wieku. Dotyczy to:

- poziomu sprawności ruchowej
- samodzielności w samoobsłudze
- umiejętności porozumiewania się z innymi osobami
- gotowości do zajęcia się zabawą
- chęci udziału w zorganizowanej zabawie w grupie rówieśniczej.

Popularne poradniki dla rodziców, odnosząc się do osiągnięć rozwojowych dzieci, wymieniają, czym dziecko w danym momencie życia potrafi się pochwalić, co prawdopodobnie będzie umiało i jakie mogą być jego największe sukcesy w różnych dziedzinach życia codziennego.

Przyjrzyjmy się zatem, jak zmienia się dojrzałość życiowa małego dziecka w kolejnych latach jego życia. Zaczniemy od opisu umiejętności, które pojawiły się w okresie od 12. do 24. miesiąca życia.

W drugim roku życia dziecko nauczyło się i umiało po ukończeniu dwóch lat:

- chodzić samodzielnie po domu lub podwórku, zwykle w jakimś celu, czasem tylko wymagając ostrzeżenia
- samodzielnie pokonywać przeszkody, kiedy chce osiągnąć jakiś cel
- nie korzystać z wózka podczas spaceru
- wchodzić samodzielnie po schodach (może to robić dostawnie, stopa do stopy)
- wykonywać drobne polecenia (przelewać, przynosić lub prznosić z miejsca na miejsce rzecz wskazaną lub nazwaną przez dorosłego)
- zostawać na krótko u osoby znajomej
- bazgrać ołówkiem
- gryźć potrawy stałe, jeść łyżką, pić samodzielnie z kubka lub filiżanki bez rozlewania
- nie jeść rzeczy niejadalnych lub zawiniętych w papierek
- zdejmować skarpetki i buty (rozsnurowane)
- nazywać wiele przedmiotów (nie licząc osób), prosząc o ich podanie lub mówiąc o nich
- w praktycznych celach posługiwać się krótkim zdaniem (najczęściej dwuwyrzowym)
- bawić się obok innych dzieci, ale nie z nimi
- pomagać w sprzątanii zabawek
- budować wieżę z 3. klocków.

Ponieważ rozwój małego dziecka do lat trzech jest bardzo dynamiczny i zmiany następują szybko, zobaczmy, jak zmieniają się możliwości dziecka, które zapisujemy do przedszkola, w wieku między 25. a 36. miesiącem, czyli do ukończenia trzech lat.

Dziecko w trzecim roku życia opanowuje i kończąc trzy lata powinno:

- zgłosić potrzebę wyjścia do toalety, może potrzebować niewielkiej pomocy przy załatwianiu się (rzadko zdarza mu się zmoczyć lub zabrudzić majteczki)
- posługiwać się łyżką i widelcem przy jedzeniu
- bez pomocy wziąć sobie picie (nalać do kubeczka) w znanym miejscu
- umyć i wytrzeć ręce w ręcznik (może robić to niezbyt dokładnie)
- zdjąć i włożyć ubranie (spodnie, bluzkę, sukienkę, kurtkę) bez zapinania guzików
- biegać, skakać do przodu, rzucać piłką znad głowy
- samo lub z niewielką zachętą znaleźć sobie zajęcie: rysować (odwzorować koło), oglądać obrazki, ubierać lalki, budować wieżę i pociąg z klocków, lepić z plasteliny, umieć przeciąć nożyczkami papier
- rozpoznać i nazwać 4 obrazki, wymienić nazwy 10 przedmiotów, może opisać przeznaczenie różnych przedmiotów, wymienić nazwy czynności, rozumieć znaczenie słów „mały” i „duży”, „na”, „pod”
- wskazać na polecenie 6 części ciała lalki
- używać zdań składających się z 3 słów, chętnie, samorzutnie opowiadać o tym, co mu się wydarzyło, prowadzić krótką rozmowę, jego wypowiedź jest zrozumiała dla otoczenia przynajmniej w połowie
- znać swoje imię i nazwisko, używać zaimka „ja”, „mój”.

Przy pomocy powyższych list umiejętności dziecka dwu- i trzyletniego rodzice mogą sami określić przybliżony poziom umiejętności swojego dziecka, stawiając plus, jeśli dziecko w pełni opanowało daną sprawność i używa jej w różnych warunkach, plus/minus, jeśli jest w trakcie jej opanowywania, i minus, jeśli umiejętność się nie pojawiła lub występuje sporadycznie w formie niedoskonałej. Opanowanie umiejętności przewidzianych dla dwulatka i przewaga plusów w grupie umiejętności ważnych w 3. roku życia pozwala przewidywać lepsze przystosowanie i szybszy proces adaptacji. Tam, gdzie pojawiają się zachowania nieutrwalone (plus/minus) lub ich brak (minus), trzeba się zastanowić, co sprawia, że dziecko jeszcze nie osiągnęło oczekiwanego poziomu sprawności. Czy przyczyna tkwi w sposobie sprawowania opieki, wyręczania dziecka, ograniczania jego swobody poznawania, czy jest wynikiem czynników zakłócających rozwój, takich jak na przykład niepełnosprawność.

Edukacja w pierwszym roku pobytu w przedszkolu

Wychowankowie najmłodszej grupy przedszkolnej staną przed kolejnym wyzwaniem. Część z nich, ze względu na nieukończenie 3 lat, będzie jeszcze kształtowała umiejętności z poprzedniego okresu rozwojowego, inne, te starsze, powinny być gotowe do doskonalenia posiadanych sprawności.

W następnym - czwartym - roku życia dziecko będzie doskonaliło:

- schodzenie po schodach po jednym stopniu
- samodzielne mycie rąk

- samodzielne zapinanie guzików
- pomoc przy drobnych pracach domowych na polecenie
- aktywny udział w zorganizowanych zajęciach grupowych, współdziałanie z innymi dziećmi
- zasób słownika i zdolność opowiadania.

Czy przedszkole integracyjne?

Przedszkole integracyjne przyjmuje dzieci zdrowe i niepełnosprawne, które w jednej grupie wychowawczej razem bawią się i uczą pod opieką pedagogów i specjalistów doświadczonych w pracy integracyjnej. Realizowane przez zespół nauczycieli cele wychowania są zgodne z podstawą programową przedszkola, przeznaczoną dla dzieci rozwijających się prawidłowo i modyfikowaną indywidualnie do potrzeb dzieci niepełnosprawnych. Program ogólny jest wzbogacony o programy autorskie, między innymi wynikające z integracyjnego charakteru przedszkola. Odniesienie przez dziecko niepełnosprawne korzyści z pobytu w grupie integracyjnej jest uwarunkowane osiągnięciem przez nie takiego poziomu rozwoju, który daje szansę na nawiązanie z nim kontaktu i możliwość wpływania na jego funkcjonowanie w grupie dziecięcej, a tym samym osiąganie zmian rozwojowych lub zmian w zachowaniu na bardziej przystosowawsze w procesie wychowania zespołowego, a nie terapii. Przedszkole bowiem, także integracyjne, realizuje przede wszystkim zadania wychowawcze i ogólnorozwojowe, a terapia specjalistyczna powinna odbywać się poza nim. Wybór typu placówki przedszkolnej powinien podlegać ocenie i być uzależniony od potrzeb dziecka niepełnosprawnego.

Wiedza o poziomie dojrzałości życiowej nie wyczerpuje wszystkich aspektów rozwoju małego dziecka, jest jednak szczególnie istotna w ocenie jego gotowości przedszkolnej. Dotyczy to dzieci zdrowych i niepełnosprawnych, z deficytami intelektualnymi, zaburzeniami rozwoju mowy, dysfunkcjami słuchu czy problemami emocjonalnymi, które ze względów formalnych – osiągnięcia odpowiedniego wieku – biorą udział w zapisach do przedszkola. Niektóre z nich, mimo swoich ograniczeń wynikających z choroby, są zdolne do uczestniczenia w grupie społecznej. Jednak u innych umiejętności społeczne mogą być na tyle niewystarczające, że pobyt w grupie może się okazać przedwczesny i niekorzystny, gdyż nie zagwarantuje właściwych warunków dla rozwoju dziecka. W każdym przypadku decyzję o tym, czy pobyt dziecka niepełnosprawnego w przedszkolu będzie dla niego korzystny, czy też powinien być odroczony w czasie, powinni podejmować wspólnie rodzice dziecka i pracownicy przedszkola.

Książki, które mogą pomóc rodzicom

Arlene Eisenberg, Heidi E. Murkoff, Sandee E. Hathaway B.S.N., *Drugi i trzeci rok życia, poradnik dla matek i ojców*, Poznań 2000.

Bardzo wyczerpująca i wszechstronna pozycja, napisana przystępnym językiem, dla każdego, kogo interesuje rozwój dziecka w wieku od roku do trzech lat. Praktyczne źródło informacji na tematy rozwoju, zdrowia, wychowania i nawet takie, które teraz nie przychodzą nam do głowy, ale kiedyś mogą nas zaskoczyć. Można czytać rozdziały po kolei, wybrane fragmenty, powoli do poduszki albo wtedy, gdy szuka się szybkiej porady.

Walter Strassmeier, *Interwencja wczesnodziecięca*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2012.

Z pomocą tej publikacji rodzice, obserwujący opóźnienia w rozwoju swoich dzieci, mogą ocenić ich poziom w pięciu obszarach funkcjonalnych: samoobsłudze, motoryce małej i dużej, mowie, myśleniu i postrzeganiu zmysłowym. Dzięki odpowiednim tabelom określą mocne i słabsze strony rozwoju dziecka, będą mogli skorzystać z programu usprawniania i wybrać ćwiczenia odpowiednie do potrzeb dziecka. Autorzy prowadzą czytelnika krok po kroku i proponują 260 ćwiczeń, które są także doskonałą inspiracją do wymyślania własnych zadań, bliższych warunkom codziennego życia rodziny. Poradnik, przeznaczony przede wszystkim dla rodziców, nauczycieli, wychowawców i opiekunów dzieci z trudnościami w rozwoju, może być dobrym źródłem wiedzy o rozwoju dzieci od trzeciego miesiąca życia do pięciu lat dla każdego, kto pragnie lepiej, bardziej całościowo i obiektywnie spojrzeć na rozwój i umiejętności małego dziecka.